סימן טו

פעילות במפעלים בחו"ל ביו"ט שני

שאלה:

האם מותר ליהודים בני ארץ ישראל או לגויים לעבוד ביו"ט שני של גלויות במפעלים בבעלות יהודית הנמצאים בחו"ל?

תשובה:

בענין זה יש להתייחס לשני מצבים:

א. המפעל בבעלותו של יהודי בן ארץ ישראל.

ב. המפעל בבעלותו של יהודי בן חו"ל.

מפעל בבעלותו של יהודי בן ארץ ישראל

ביחס לעבודה של גויים באותו מפעל כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לא סעיף לא):

וכן יש לשאול שאלת חכם לגבי בן ארץ ישראל שיש לו בית חרושת בחו"ל.

את טעם הצורך בשאלת חכם בענין זה באר הגרש"ז אוירבך זצ"ל[1] שכתב:

> דעדיין יש לדון קצת דכיון שנקרא שמו של ישראל עליו והוא ידוע ומפורסם לכל אפשר דחשיב כאילו גם הבעלים נמצאים שם ועובד בפרהסיא ע"י נכרים.

ומכאן שזהו רק במפעל שידוע ומפורסם שהוא של ישראל, אך אם מדובר במפעל שאין שמו של ישראל עליו, כחלק ניכר מהמפעלים הישראלים בחו"ל, ניתן יהיה להפעילם ע"י גויים בשבת[2].

ביחס לעבודה של בן ארץ ישראל ביו"ט שני נפסק בשולחן ערוך:[3]

> בני ארץ ישראל שבאו לחוצה לארץ, אסורים לעשות מלאכה ביום טוב שני ביישוב, אפילו דעתו לחזור; וכל זמן שלא הגיע ליישוב, אפילו אין דעתו לחזור, מותר, לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן. אבל אם הגיעו

---

1. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן יט
2. ואולם ראה בספר פסקי תשובות סימן תצו אות כט שהביא בשם שו"ת באר משה חלק ז עמ' רצח לאסור בכל ענין.
3. שולחן ערוך אורח חיים סימן תצו סעיף ג

ליישוב, ואין דעתו לחזור, נעשה כמותן ואסור בין במדבר בין ביישוב. וכל חוץ לתחום אין נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם.

הרי שאם המפעל נמצא מחוץ לתחום של האזור בו מתגוררים יהודים, מותר ליהודי בן ארץ ישראל לעשות בו מלאכה ביו״ט שני.[4]

ביחס לאיסור מלאכה של בן ארץ ישראל בתוך התחום בו מתגוררים יהודים מצאנו שני טעמים:

הטעם האחד – משום שמנהג המקום שלא לעשות מלאכה ביו״ט שני ואין לשנות ממנהג המקום. עפ״י טעם זה יהיה איסור מלאכה באותו מקום גם בצינעא, וכן גם במקום בו היהודים אינם שומרים תורה ומצוות – אם ידוע שאבותיהם היו שומרים תורה ומצוות באותו מקום, משום שחז״ל לא נתנו דבריהם לשיעורים, ועוד שמא יעשו תשובה, ויבואו לזלזל במנהג אבותיהם כשידעו שאחרים שהיו במקום זלזלו בזה.[5]

הטעם השני – מפני חשש מחלוקת וזילותא דיו״ט שני, חשש הקיים כאשר עושה בן ארץ ישראל מלאכה בפני יהודי בן חו״ל השומר יו״ט שני. עפ״י טעם זה יהיה אסור לעשות מלאכה ביו״ט שני בפני יהודי בן חו״ל אפילו מחוץ לתחום.[6]

למעשה נחלקו בדבר הפוסקים: יש המתירים לבן ארץ ישראל לעשות מלאכה מחוץ לתחום בפני בני חו״ל שיצאו לשם באופן ארעי, ויש הפוסקים שראוי להחמיר בכך.[7]

אכן, מסתבר שכל זה שייך רק בפני יהודי שומר תורה ומצוות, אך אין חשש כאשר יהודי בן ארץ ישראל עושה מלאכה ביו״ט שני, מחוץ לתחום, בפני יהודי בן חו״ל שאינו שומר תורה ומצוות.[8]

---

4. כמובן שיצטרך לצאת ממקומו (בתוך התחום) רגלית ולא ברכב. ומצד עצם היציאה מחוץ לתחום אין איסור משום שהרואה יתלה שעירב ערובי תחומין – ראה שו״ת בצל החכמה ח״א סי׳ ס״א. בהגדרת ״אזור בו מתגוררים יהודים״ הביא בספר יום טוב שני כהלכתו פרק ג הערה כ בשם הגרש״ז אוריעבך זצ״ל שאין צורך בקהילה מסודרת עם רב וביכנ״ס וכדו׳, ודי בכך שמתגוררים שם יהודים באופן קבוע.
5. ראה שו״ת בצל החכמה שם. פסקי תשובות סימן תס״ח אות ח.
6. ראה פסקי תשובות סימן תצו אות ט. ועי״ש שהביא שיש המתירים בפני מי שיודע שעושה המלאכה הוא בן ארץ ישראל.
7. ע׳ בספר יום טוב שני כהלכתו פרק ג הערה יח שהביא בשם הגרי״ש אלישיב להתיר, ובשם הגרש״ז אויערבך להחמיר מחשש שיאמר בני חו״ל שמחלל יו״ט חוץ לתחום.
8. כך נראה מסברא משום שבכגון זה לא שייך לאסור מצד מנהג המקום וגם לא מצד חשש מחלוקת. ואמנם בספר יום טוב שני כהלכתו שם סעיף ט הביא שאין לעשות מלאכה ביו״ט שני גם כאשר הישראלים הדרים שם אינם שומרי תורה ומצוות, ובטעם הדבר הביא בשם הגרש״ז אויערבך זצ״ל, שאין לחלק בגזירת חז״ל, ועוד שמא יעשו תשובה ויבואו לנהוג היתר ביו״ט שני, אך המדובר שם בתחוך התחום, עי״ש.

מכאן שליהודי בן ארץ ישראל יהיה מותר לעשות מלאכה ביו״ט שני במפעל זה אם המפעל ממוקם מחוץ לתחום האזור בו מתגוררים יהודים באופן קבוע, ובלבד שאין אף יהודי שומר מצוות הרואהו עושה את המלאכה. אכן, אם היהודים הרואים אותו עושה מלאכה מחוץ לתחום יודעים שהוא בן ארץ ישראל – מותר.[9]

בנסיבות אלו, בהם המפעל נמצא מחוץ לתחום, תהיה העבודה ע״י בן ארץ ישראל מותרת אפילו במפעל ששם ישראל עליו, כשם שבמצב כזה מותרת מלאכה ע״י גויים, כפי שנפסק בשו״ע:[10]

> הפוסק עם הא״י לבנות לו חצירו או כותלו, או לקצור לו שדהו, אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום, אסור לו להניחה לעשות לו מלאכה בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק; הגה: ואפי׳ אם דר בין העובדי כוכבים, יש לחוש לאורחים הבאים שם, או לבני ביתו שיחשדו אותו (ב״י בשם תשובת אשכנזים); ואם היתה המלאכה חוץ לתחום, וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של מקום, שעושים בו מלאכה, מותר.

במקרים רבים, אף שהמפעל או המשרד וכד׳ הם בתחוך התחום, הם ממוקמים באיזור תעשיה וכד׳ בו לא מתגוררים יהודים, וגם לא מסתובבים שם ביו״ט שני יהודים שומרי תורה ומצוות. נשאלת השאלה האם מותר יהיה לבן ארץ ישראל לעשות שם מלאכה ביו״ט שני.

פוסקי זמנינו נחלקו לגבי נמל תעופה הממוקם בתוך התחום. יש הסוברים שאסור לבן ארץ ישראל לנחות שם ביו״ט שני,[11] שהרי אם ינחות שם נמצא עושה מלאכה ביו״ט שני בתוך התחום. אולם דעת הגרש״ז אוריערבך להתיר:

> ״דשאני אתר הנמל משאר מקום ישוב בחו״ל דמאחר שהוא מקום שבאופן קבוע מגיעים לשם בני אדם מכל קצות תבל וגם מא״י ליכא בזה חשש מחלוקת משום שיאמרו הרואים דודאי מארץ ישראל בא ומהאי טעמא נמי אין בזה משום זילותא דיו״ט שני והרי הוא כבן א״י השוהה בחו״ל עם אשתו בת חו״ל״[12]

הרי שאף הגרש״ז אויערבך לא התיר אלא בנמל תעופה שממהותו שונה משאר מקום יישוב בחו״ל, ולא בשאר מקומות הנמצאים בתוך התחום – אף אם אין מתגוררים שם יהודים.

---

9. כשם שמותר לבן ארץ ישראל לעשות מלאכה מחוץ לתחום בפני אשתו שהיא בת חו״ל. – יום טוב שני כהלכתו פרק ג הערה כז בשם הגרש״ז אויערבך. וכבר הבאנו לעיל הערה 7 שלדעת הגרי״ש אלישיב בכל אופן מותר מחוץ לתחום.
10. שולחן ערוך אורח חיים סימן רמד סעיף א
11. שו״ת בצל החכמה חלק ג סימן לה
12. יום טוב שני כהלכתו פרק ג הערה כז.

מפעל בבעלותו של יהודי בן חו"ל

פסק השולחן ערוך (או״ח סימן תצו):

> בגליות שעושין שני ימים טובים מספק, כל מה שאסור בראשון אסור בשני והיו מנדין למי שמזלזל בו... אין חילוק בין ראשון לשני אלא לענין מת, וכן לכחול את העין; הגה: או שאר חולי שאין בו סכנה (ר״ן פרק אין צדין)...

וכתב שם המשנה ברורה:

> וכתבו האחרונים דאפילו חיללו ע״י עכו״ם נמי הוא בנידוי דכל מה שאסור בראשון אסור בשני ונתבאר בפוסקים דיו״ט שני חמור בזה מיו״ט ראשון דביו״ט ראשון אין מנדין רק בעבר על איסור דאורייתא אבל על שבות דרבנן אין מנדין רק מלקין אותו מכת מרדות משא״כ ביו״ט שני והטעם משום דיו״ט שני כל עיקרו אינו אלא מדרבנן א״כ כי עבר בו על איזה דבר שהוא הרי הוא כעוקר את כולו ולהכי החמירו עליו משא״כ ביו״ט ראשון שאינו עוקרו במה שעבר על שבות שהרי באיסור דאורייתא שבו לא עקרו ויש פוסקים חולקים בזה ולדידהו אין חילוק כלל בין יו״ט א׳ לשני והדבר תלוי רק לפי ראות עיני הדיינים במה שרואין לפי הענין אם להקל עליו במלקות או להחמיר עליו בנידוי רק שהרשות בידם אפילו לנדותו.

מכאן שכאשר מדובר במפעל הנמצא בחו״ל והשייך ליהודי בן חו״ל, יש לנהוג בנוגע להפעלתו ביו״ט שני על ידי גויים כשם שנוהגים בו ביו״ט ראשון.[13]

ביחס לעבודה של יהודים בני ארץ ישראל במפעל זה ביום טוב שני, הרי שאם המפעל בתוך התחום של האזור בו מתגוררים יהודים – אסור ליהודי לעבוד בו כדלעיל. אולם, אם המפעל נמצא מחוץ לתחום יש לדון האם מותר יהיה ליהודי לעבוד בו ביו״ט שני כפי שמותר במפעל השייך לבן ארץ ישראל, או שמא דינו של יהודי בן ארץ ישראל לענין זה כדינו של אינו יהודי.

כתב הברכי יוסף (או״ח סימן תצו):

> בן ח״ל דאשתהויי אשתהי זמן מה בארץ ישראל ודעתו לחזור לח״ל כי שם ביתו, ונעשה שותף בחנות עם בן ארץ ישראל, וזמן יריד ביום טוב שני, דלשותפו בן ארץ ישראל חול, נראה לכאורה דמותר לשותפו לישב בחנות ולמכור ביריד, כיון דשניהם הם מתעסקין תמיד בחנות, וכבר כתב הר״ן והביאו מר״ן בב״י סי׳ רמ״ה, במרחץ דמחממין עכו״ם וישראל, ומתעסקין שניהם, דהעכו״ם יכול לחמם בשבת ופסקוהו מור״ם והרב

---

13. ואף שבספר זרע אברהם מיקל באמירה לגוי ביו״ט שני, אין הלכה כמותו – ע׳ שו״ת מנחת יצחק חלק ז סימן לד.

הלבוש והרב ב״ח שם. והגם דמרן השמיטו בש״ע, אין מופת חותך דפליג עלה. וכיון דמסתפקא לן בדעת מרן, נקיטינן כוותיהו דרבנן בתראי, שכתבו לדברי הר״ן להלכה.

והובאו הדברים בשערי תשובה שם.

דברי הברכי יוסף מתייחסים ליהודי בן חו״ל הנמצא בארץ ישראל ומחוייב ביו״ט שני. אך מסתבר שכך יהיה גם כאשר מדובר בשותפות בעסק בחו״ל, ובלבד שהעסק ממוקם מחוץ לתחום של האזור בו מתגוררים יהודים שם לא נוהג איסור מלאכה על היהודי בן ארץ ישראל.

הברכי יוסף משווה בדבריו בין עשיית מלאכה ביו״ט שני ע״י גוי לבין עשיית מלאכה ביו״ט שני ע״י בן ארץ ישראל. לדעתו, אין להקל במלאכה הנעשית ביו״ט שני ע״י יהודי בן ארץ ישראל יותר מאשר במלאכה הנעשית ביו״ט שני ע״י גוי.

כך סובר גם הרדב״ז בתשובה וזו לשונו:[14]

לא גרע אמירה לישראל מאמירה לעכו״ם שהטעם הוא משום גזרה שמא יבא לעשות הוא והכא נמי הרואה את זה מצוה לנערו לעשות מלאכה ביי״ט שני אתי לזלזולי ביה.

אחרת היא דעתו של המהריק״ש הסובר שאף שאסור ליהודי לומר לגוי לעשות עבורו מלאכה ביו״ט שני, מותר לו לומר ליהודי בן ארץ ישראל לעשות לו מלאכה ביו״ט שני. דברי המהריק״ש הובאו בברכי יוסף שם:

בן ח״ל שעומד בארץ ישראל, כתב מהריק״ש בהגהותיו ובתשובותיו כ״י סי׳ צ׳ דמותר לומר לבן ארץ ישראל שיעשה לו מלאכה ביום טוב שני. אבל הרב מהר״ר יעקב פאראג״י מהמה בתשובתיו כ״י סי׳ ע״וב והרב מהר״ר יעקב מולכו בתשובותיו כ״י סי׳ ס״ה דחו דבריו והסכימו לאסור. ועמ״ש מורינו הרב זרע אברהם א״ח סי׳ ט׳.

והובא גם זה בשערי תשובה שם.

לכאורה יש להביא ראיה לשיטת המהריק״ש מן ההלכה המתירה ליהודי שקיבל שבת לומר ליהודי שעדיין לא קיבל שבת לעשות עבורו מלאכה, כפי שנפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן רסג סעיף יז):

י״א שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה. הגה: ומותר ליהנות מאותה המלאכה בשבת, וכ״ש במו״ש. מי שמאחר להתפלל במו״ש או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לומר לחבירו ישראל

14. שו״ת רדב״ז חלק ד סימן רנח

שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו, ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נ״ל.

ובאר המשנה ברורה שם:

דכיון שלחבירו מותר אין איסור אמירה שייך בזה.

אלא שמעיון במקור הדין בבית יוסף עולה שיש להבחין בין היתר זה לבין אמירה לבן ארץ ישראל ביו״ט שני, וזו לשונו של הבית יוסף שם:

כתב הר״ן בפרק שואל (סד: ד״ה ומדאמרי׳) ומדאמרינן הכא (שבת קנא.) שמותר לאדם לומר לחבירו שמור [לי] פירות שבתחומך וכו׳ כתב הרשב״א (בחי׳ שם ד״ה אמר רב יהודה) בשם התוספות דמהא שמעינן דישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה פלונית ולי אין הנדון דומה לראיה דשאני הכא דאם יש שם בורגנין הוא עצמו שומר עכ״ל. ואיני מבין דבריו דהכא נמי איכא למימר אם לא היה מקבל שבת הוא עצמו היה מותר לעשות לו מלאכה:

הרי שלדעת הבית יוסף ההיתר לומר ליהודי שעדיין לא קיבל שבת נובע מכך שגם האומר יכול היה לעשות מלאכה אילו לא היה מקבל עדיין שבת, וכן היא דעת המג״א (שם ס״ק ל).

על דברי הבית יוסף חולק הב״ח המתרץ את קושיית הר״ן באופן אחר. הוא מוכיח מסוגיית הגמרא שאדם מותר לומר לחבירו לעשות לו מלאכה בשבת גם כאשר האומר עצמו לא יכול היה לעשות מלאכה זו. לדעתו טעם ההיתר ליהודי שקיבל שבת לומר לחבירו לעשות עבורו מלאכה הוא, שהיות שחבירו אינו עושה איסור מותר לומר לו – ואין צורך לטעם שהאומר יכול היה לעשות זאת בעצמו אילו לא היה מקבל שבת, וכן היא דעת הט״ז (שם ס״ק ג).

מכאן שהנידון דידן יהיה תלוי במחלוקת הבית יוסף והב״ח. לדעת הב״ח והט״ז מותר יהיה ליהודי בן חו״ל לומר לבן ארץ ישראל לעשות לו מלאכה עבורו ביו״ט שני, שהיות שלבן ארץ ישראל הדבר מותר – מותר לבן חו״ל לומר לו. לעומת זאת לדעת הב״י והמג״א יהיה הדבר אסור, שאף שתיאורטית יכול היהודי בן חו״ל לעלות לארץ ישראל, אין מתחשבים בכך משום שמעשית הדבר בלתי אפשרי משום שכרוך בחילול יו״ט,[15] ואף אם יכול יהיה לעשות זאת, הרי שבכך משתנה שמו ל״בן ארץ ישראל״, וכל עוד נחשב ״בן חו״ל״ אין לו כל אפשרות לעשות מלאכה בעצמו ביו״ט שני.[16]

15. ע׳ שו״ת מנחת יצחק חלק ז סימן לד

16. ע׳ שו״ת גינת ורדים או״ח כלל ד סימן יז.

להלכה נקט המשנה ברורה את טעמם של הב״ח והט״ז, וכפי שעולה מלשונו שהובאה לעיל, ומכאן היה נראה להתיר לבן חו״ל לומר לבן ארץ ישראל לעשות לו מלאכה עבורו בצינעא מחוץ לתחום, ומכל מקום למעשה נתון הדבר במחלוקת הפוסקים.[17]

כל זה כאשר היהודי בן חו״ל מצוה ביו״ט שני לבן ארץ ישראל לעשות לו מלאכה עבורו, אך אם הציווי של היהודי בן חו״ל היה לפני יו״ט, או שכלל לא היה ציווי ליהודי בן ארץ ישראל לעשות מלאכה ביו״ט שני, וזה מעוניין לעשות מלאכה מיוזמתו – יהיה מותר לו לעשות את המלאכה מחוץ לתחום.[18]

סיכום

מותר ליהודי בן ארץ ישראל לעשות מעצמו מלאכה ביו״ט שני במפעל הנמצא בחו״ל, בין אם המפעל הוא בבעלותו של בן ארץ ישראל ובין אם המפעל הוא בבעלותו של בן חו״ל ובלבד שהמפעל ממוקם מחוץ לתחום האזור בו מתגוררים יהודים, ואין אף לא יהודי אחד מבני חו״ל הרואהו עושה את המלאכה בחו״ל ביו״ט שני.

מותר ליהודי בן חו״ל לבקש מיהודי בן ארץ ישראל לעשות בחו״ל מלאכה ביו״ט שני בתנאים הנ״ל, ובלבד שהבקשה היתה לפני יו״ט.

בכל מקרה אסור ליהודי בן ארץ ישראל לצאת ממקומו, בתוך התחום, ברכב ועליו ללכת רגלי עד שיצא מהתחום.

מותר לאפשר לפועלים שאינם יהודים לעבוד בחו״ל ביו״ט שני במפעל השייך ליהודי בן ארץ ישראל – אם אין ידוע ומפורסם שהמפעל שייך ליהודי.

אם ידוע ומפורסם שהמפעל שייך ליהודי, ראוי להחמיר ולהתיר את העבודה רק אם המפעל ממוקם מחוץ לתחום האזור בו מתגוררים יהודים, ואין אף לא יהודי אחד מבני חו״ל הרואהו עושה את המלאכה.

בנוגע להעסקת פועלים שאינם יהודים ביו״ט שני במפעל השייך ליהודי בן חו״ל – דין יו״ט שני כדין יו״ט ראשון.

---

17. ראה שמירת שבת כהלכתה פרק לא סעי׳ ל ובהערה פ שם. פסקי תשובות סימן תצו אות כח. וראה שו״ת אגרות משה

18. שו״ת מנחת יצחק חלק ז סימן לד. ועי״ש שמביא משו״ת בצל החכמה חלג ג סימן קכה שאף שנראה לאסור, העולם נוהגים היתר. וראה גם פסקי תשובות סימן תצו אות כח. ובמיוחד שעפ״י מה שנתבאר לעיל מלשון המשנה ברורה נראה להתיר אפילו כאשר הציווי היה ביו״ט שני עצמו.